

УДК 378.016

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ КОНТРОЛЮ У СУЧАСНИХ ТЕХНІЧНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

**Меняйлов С., Бодненко Т.,
м.Київ**

Провідні діячі у галузі освіти в Україні констатують, що останніми роками у сфері вищої освіти, особливо технічної, нагромадилося багато проблем, навіть не зважаючи на присутність і вплив такого чинника, як Болонський процес. Ці проблеми загалом зводяться до такого: спостерігається тенденція до погіршення якості вищої освіти за загального зростання кількості студентів у ВНЗ, а це призводить до загострення суперечності між зростаючими в умовах науково-технічного прогресу вимогами до спеціалістів та рівнем виучки випускників технічних ВНЗ; заклади вищої освіти, особливо технічної, нехтують прогресивними ідеями, які пропонують провідні спеціалісти у галузі педагогічних наук та методики викладання фізики, і не виконують своє призначення як методологічні центри.

Коріння цих проблем у тому, що стара освітня парадигма на перший план ставила набуття студентом відповідних знань, умінь і навичок. Людина повинна була виконувати функцію, заплановану для неї державою. Освіта має розглядатися не як науконагромаджувач, а як тренування мозку. «Якщо мозок тренований, то знання закріплюються ним легко, майже автоматично» [1, с.441]. Тим часом навчальні дисципліни перевантажені інформацією, далекою від реалій дійсності. Недоліком української вищої освіти є прагнення дати студенту якомога більше знань без належної турботи про якість цих знань.

А.Б.Коваленко у своєму дисертаційному дослідженні психології розуміння творчих задач [3] наголошує на тому, що традиційна система навчання у ВНЗ формує особистість, яка значною мірою орієнтована на застосування шаблонів у діяльності.

Адаптація студентів до умов навчання у ВНЗ є значною проблемою вищої школи в умовах її реформи. Дослідження, проведені у НМУ ім. О.О.Богомольця та Інституті психології ім. Г. С. Костюка АПН України [4], показують, що перебіг адаптаційних процесів у 70–80% дітей на початку навчання в новому навчальному закладі має несприятливий характер, що зумовлено неадекватністю комплексу чинників нового мікросоціального середовища психофізіологічним особливостям організму.

Неефективною у сучасних умовах виявляється і традиційна шкала оцінювання. А.М.Алексюк аналізує прийняту в традиційній українській вищій школі систему оцінювання знань і доходить висновку, що вона перестала задовольняти як суспільство, так і викладачів та студентів. Він перера-

ховує головні недоліки такої системи [1, с.490]: недостатня мотивація до наполегливого навчання – «здав» або «не здав» – такий підхід орієнтує на мінімум знань; репродукція пам'яті і мислення в екстремальних сесійних умовах: швидко нагромаджена інформація – швидке «вивірювання» знань; суб'єктивізм в оцінці знань студента, яка дуже часто стає для викладача самооцінкою своєї власної діяльності.

Мета нашого дослідження полягала у виокремленні психологічних особливостей організації контролю у вищих технічних закладах в сучасних умовах реформування освітньої галузі.

Контроль пізнавальної діяльності за традиційної побудови навчального процесу відбувався як одноразовий акт, тоді як оцінювання діяльності студента залежить від багатьох причин (психологічного стану студента і викладача; можливості отримання як підготованого питання, так і такого, до якого студент не готувався; можливість підказки, списування відповіді тощо) і тому має імовірнісний характер. Таким чином, окрема оцінка не є об'єктивним критерієм діяльності студента.

Студенти за класичної системи контролю не мають стимулів до роботи над виправленням помилок, допущених під час відповіді. На цьому акцентує увагу П.С.Атаманчук, він зазначає, що «...прийняті на сьогоднішній день схеми тематичного і підсумкового контролю знань не забезпечують повною мірою державні вимоги..., оскільки фактично позбавляють учнів навчально-пізнавального акту зворотного зв'язку та можливостей коригування (управління) цим процесом» [2, с.89].

Чи не головну роль у створенні таких проблем відіграє неправильна організація заходів контролю знань студентів. Явна непосильність завдань, які отримують студенти на самому початку своєї пізнавальної діяльності, породжує формалізм під час їх виконання. У результаті, вже на початковому етапі НП втрачає свою творчу направленість і ми готуємо студентів як виконавців, а не творчих особистостей. За традиційної організації контролю його логіка проходить повз внутрішній світ студентів, не враховує їхніх можливостей, характеру і здібностей. Викладачі, готуючись до заходів контролю пізнавальної діяльності студентів, звертають головну увагу тільки на предметний зміст, не враховуючи психолого-педагогічний аспект навчального процесу. У результаті контроль не має розвивальної та гуманістичної спрямованості.

Спостерігається ще одна негативна тенденція: у тому

разі, коли всі студенти отримують ідентичні завдання, мінімальну задовільну оцінку вони отримують зазвичай за недопрацьоване завдання з великою кількістю помилок, і далі не ведеться ніякої роботи з аналізу та виправлення цих помилок. У результаті такого оцінювання формується вкрай негативний стереотип, коли недовершена робота дає позитивний результат.

Наведемо виділені нами загальні недоліки традиційної системи контролю:

- неузгодженість вимог до контролю під час різних форм занять із загальної фізики (особливо якщо різні заняття проводять різні викладачі);
- формальна роль поточного контролю на лабораторних і практичних заняттях із загальної фізики;
- стресовий характер підсумкового контролю по причині жорсткої регламентації проведення такого контролю;
- перевантаженість контрольних завдань, неврахування реальних можливостей студентів;
- зведення значення контролю до демонстрації помилки без роботи з її виправлення або попередження;
- нерегулярність заходів контролю, довге очікування результатів контролю;
- нерівноцінність різних варіантів завдань;
- переважають завдання із запрограмованою наперед формальною відповіддю, а не творчі завдання, що стимулює списування та перетворює контроль на «клоте-рею»;
- паралельне використання різних шкал оцінювання призводить до перевантаження викладачів та дезорієнтує студентів.

Такі недоліки заважають входженню української вищої освіти у загальноєвропейський простір, посилюють ізоляційні тенденції.

Висновки психологів різних шкіл і напрямків збігаються у твердженні, що по справжньому усвідомлюється тільки той зміст, який є предметом активних дій даної особистості. Тому необхідність вчити ефективним і раціональним прийомам розумової діяльності, розвивати відповідні вміння і навички – єдиний шлях успішного досягнення цілей навчання. У сучасних умовах набуті у ВНЗ технічні знання швидко втрачають свою актуальність, отже головним завданням під час навчання загальної фізики стає засвоєння студентом загальної методології наукового дослідження та розвиток здатності самостійно знаходити закономірності у фізичних процесах. Саме оволодіння загальною методологією пізнавальної діяльності дасть змогу студенту розвивати логічне мислення і коригувати свою діяльність як суб'єкта контролю для набуття високої оцінки.

Головна відмінність між середньою та вищою технічною школою полягає у зміні мети навчання. До технічної вищої школи вступають з метою забезпечити життєво необхідне вміння – працювати за вибраною спеціальністю. Підготуватись до майбутньої професійної діяльності можна тільки тоді, коли саме навчання у технічному ВНЗ буде діяльністю. Тому спроби конструювати нові методики контролю безвідносно до завдання формування активної самостійної діяльності студентів є безплідними, оскільки вони тільки повторюють моделі контролю засвоєння готових знань і не стимулюють у студентів активних дій на до-

сягнення бажаного рівня навченості.

Щоб зміни в методиці контролю пізнавальної діяльності були дієвими та корисними, вони повинні охоплювати сам фундамент процесу навчання – пізнавальну діяльність студента як засіб досягнення мети навчання у технічному ВНЗ.

Відсутність навичок загальних розумових дій є, за переконанням психологів, головною причиною слабкої успішності. Тому оволодіння ефективними і раціональними прийомами розумової діяльності, які передбачають і контроль перебігу пізнавального процесу, це єдиний засіб, який може гарантувати успішність навчання у вищій технічній школі.

Виокремимо особливості пізнавальної діяльності студентів: для цього необхідно розрізнити пізнавальну діяльність ученого, яка спрямована на отримання об'єктивно нових знань про оточуючу дійсність, раніше невідомих людству (назвемо її пізнавальною діяльністю першого роду), і пізнавальну діяльність студента (пізнавальна діяльність другого роду, або навчально-пізнавальна діяльність).

Укажемо на дві головні відмінності між цими видами діяльності:

1. Учений відкриває об'єктивно нові знання, які є досягненням для всього людства. Студент отримує знання, які є суб'єктивно новими для нього особисто, запозичуючи при цьому досвід діяльності вченого.

2. Результати пізнавальної діяльності вченого відокремлюються від суб'єкта цієї діяльності, у той час, як результати пізнавальної діяльності студента є його особистим надбанням і не можуть бути відділені від нього. Це його особисті засоби для успішного здійснення майбутньої професійної діяльності.

Оскільки студент під час своєї пізнавальної діяльності засвоює вже відомі людству знання, ці знання мають бути відповідно підготовані для того, щоб полегшити та прискорити процес їх засвоєння. При цьому головне завдання методики фізики – зберегти природу і контролювати логіку пізнавального процесу та не перетворити живу й динамічну науку в набір формальних догм. Для цього потрібно проаналізувати процес пізнавальної діяльності вченого й визначити, яким чином можна спростити цей процес для студента, не втративши його головних рис та логіки.

Процес пізнання нового, на відміну від рутинної праці, потребує не стандартних умінь та навичок, а незалежної роботи думки. Розглянемо сукупність розумових прийомів та методів, які використовує вчений під час дослідження раніше невідомих об'єктів чи явищ. Їх поділяють на методи емпіричного та теоретичного дослідження. До першої групи методів належать спостереження, порівняння, вимірювання, експеримент. Методи теоретичного дослідження: ідеалізація (створення неіснуючих об'єктів); формалізація (переведення інформації у знакову форму); аксіоматичний (твердження приймається без доказу); припущення; історичний (дещо вивчається у розвитку); системний (складна система розглядається як єдине ціле). Найпоширеніші методи, які використовуються одночасно на емпіричному та теоретичному рівнях: абстрагування і узагальнення, аналіз і синтез (розкладання об'єкта на складові та навпаки, створення єдиного образу об'єкту на основі інформації про його

складові), індукція й дедукція.

Головні ознаки та послідовність застосування цих методів мають бути збережені у пізнавальній діяльності студентів із загальної фізики. Тому у подальшому дослідженні

нами планується розробка сучасних технологій контролю пізнавальної діяльності студентів із фізики у вищій технічній школі з врахуванням логіки процесу пізнання.

Література та джерела

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: Підручник / Анатолій Миколайович Алексюк. – К.: Либідь, 1998. – 560 с.
2. Атаманчук П.С. Поточний контроль як засіб управління рівнем обізнаності учнів з фізики / П.С.Атаманчук, О.М.Семерня // Освітнє середовище як методична проблема: Зб. наук. пр. / Херсон. держ. ун-т. Херсон: Вид-во ХДУ, 2006. – С.89-90
3. Коваленко А.Б. Психологія розуміння творчих задач: дис. ... доктора психолог. наук: 19.00.01 «загальна психологія, історія психології» / Алла Борисівна Коваленко. – Інститут психології імені Г.С.Костюка АПН України – К., 2000. – 548 с.
4. Формування психолого-фізіологічної стійкості, профілактика стресів, розумових, емоційних та інших перевантажень обдарованих дітей та молоді, виховання у них патріотизму й громадянської позиції у процесі навчання та виховання: Навчальний посібник / За ред. академіка С.Д.Максименка, чл.-кор. АМН України В.Ф.Москаленка. – К.: Купріянова, 2004. – 192 с.

У статті виокремлено недоліки традиційної системи оцінювання пізнавальної діяльності студентів із фізики. Позбавитися від таких недоліків можливо при умові, що контролюватися буде не тільки результат пізнавальної діяльності, а й увесь її перебіг. З цією метою проаналізовано особливості пізнавальної діяльності студентів порівняно з пізнавальною діяльністю вченого та запропоновано шляхи зближення цих видів діяльності.

Ключові слова: пізнавальна діяльність, контроль пізнавальної діяльності студентів із фізики.

В статье выделено недостатки традиционной системы оценки познавательной деятельности студентов по физике. Избавиться от таких недостатков возможно при условии, что контролироваться будет не только результат познавательной деятельности, но и весь ее ход. С этой целью проанализированы особенности познавательной деятельности студентов по сравнению с познавательной деятельностью ученого и предложены пути сближения этих видов деятельности.

Ключевые слова: познавательная деятельность, контроль познавательной деятельности студентов по физике.

The authors of the article have pointed out shortcomings of traditional system of students' cognitive activity on physics testing. It is possible to get rid of these shortcomings if the subject of control is not only the cognitive activity results but the whole process as well. With this aim, peculiarities of students' cognitive activity have been analysed in relation to scientist' cognitive activity and the convergence ways of these types of activity have been suggested.

Key words: cognitive activity, control of cognitive activity of students in physics.